

DENTÁLNÍ HYGIENA – OBOR ZNÁMÝ I NEZNÁMÝ

DENTAL HYGIENE – BRANCH KNOWN AND UNKNOWN

Radka Nováková¹

Abstrakt

Dentální hygiena je oborem s více než stoletou historií. V České republice ještě na přelomu tisíciletí tento pojem byl znám především odborníkům a omezenému okruhu pacientů. Řada lidí si neuvědomuje, že dentální hygiena není nadstandardní službou pro vybrané skupiny pacientů, ale nezbytnou součástí moderní stomatologie. V tomto příspěvku je obor dentální hygieny představen v podobě nejdůležitějších historických milníků oboru, spolu s představením hlavní náplně dentální hygienistky, který má oporu v české legislativě. V závěru jsou představeny perspektivy tohoto oboru.

Klíčová slova

dentální hygiena, dentální hygienistka/hygienista, dutina ústní, chrup, legislativní rámec

Abstract

Dental hygiene is a discipline with over a hundred years of history. At the turn of the millennium, this concept was only known to a handful of patients and professionals in the Czech Republic. Many people are not aware of the fact that dental hygiene is not a premium service for a selected group of patients, but an integral part of current stomatology. The present article provides an overview of historical milestones in the discipline of dental hygiene and a job description of the profession of dental hygienist as embedded in Czech legislation. Finally, perspectives of the dental hygiene discipline are discussed.

---

¹ Slezská univerzita v Opavě

Keywords

dental hygiene, dental hygienist, oral cavity, dentition, legislation

ÚVOD

Dentální hygiena patřila v České republice ještě na přelomu tisíciletí mezi pojmy známé především odborníkům a omezenému okruhu pacientů. I když je v současnosti povědomí o specializaci a náplni práce dentálních hygienistek/hygienistů podstatně vyšší, přesto řada lidí stále ani netuší, že taková profese existuje. Mnoho dalších si neuvědomuje, že dentální hygiena není nadstandardní službou pro vybrané skupiny pacientů, ale nezbytnou součástí moderní stomatologie. Dentální hygiena přitom rozhodně není novinkou, ale oborem s více než stoletou historií.

ÉRA PRŮKOPNÍKŮ

Pokud chceme psát o historii dentální hygieny, musíme se vrátit až do roku 1907. Právě tehdy začala veřejnosti nabízet orální profylaxi Irene Newmanová, asistentka amerického zubního lékaře doktora Alfreda Fonese (Lorentzen, 2018; Lehman, 2018). Ten byl stále více znepokojen množstvím pacientů, kteří přicházeli o své zuby následkem zubního kazu a paradentózy. Dr. Fones dospěl k názoru, že ztráty zubů lze výrazně omezit odstraňováním plaku, kamene a sladkých látek z povrchu zubů. Také si uvědomil, že tuto práci nemusí vykonávat sám lékař, ale plně ji zvládne i jeho asistentka, pokud se jí dostane náležitého vzdělání. Pozitivní výsledky práce Newmanové dovedly dr. Fonese až k vypracování koncepce preventivních specialistek, které nazval zubními hygienistkami. Zajímavostí je, že Fones původně uvažoval o termínu „zubní sestra“, který ale nakonec změnil na hygienistku, protože na rozdíl od běžných zdravotních sester měla být náplní nového povolání především preventivní péče a osvěta při vzdělávání v péči o zuby. Pro vzdělávání hygienistek založil Fones v roce 1913 první specializovanou školu v Bridgeportu v americkém státě Connecticut. Ve své učebnici tehdy uvedl: „Dentální hygienistka je především povolána k významné práci ve vzdělávání veřejnosti. Musí se sama cítit nástrojem, jehož prostřednictvím jsou šířeny stomatologické poznatky o ústní hygieně. Největší službou, kterou může dentální hygienistka poskytnout, je trvalá výchova veřejnosti k ústní hygieně a dalším odvětvím obecné hygieny člověka.“

Filozofie dr. Fonese sledovala dvě základní linie. V prvé řadě musí zubní lékaři informovat své pacienty o potřebě dentální hygieny. Současně se ale dentální hygienistky musí pohybovat v terénu a poskytovat své služby pacientům, kteří nemají dostatek financí na klasickou péči o chrup a informace přímo od lékařů jsou jim nedostupné.

Rozvoj oboru mimo území USA přerušila první světová válka, ale již 5 let po jejím konci se specializace na dentální hygienu poprvé objevila i v Evropě – v roce 1923 v Norsku. Následovala Velká Británie, později Nizozemsko a Švédsko. Kolébkou systematického rozvoje evropské dentální hygieny je Švýcarsko, kde byla v roce 1973 založena první specializovaná škola pro hygienistky. Na území bývalého Československa se odborné vzdělávání hygienistek poprvé objevilo až v 90. letech minulého století – v roce 1992 byla zahájena výuka pro dentální hygienistky na Slovensku (Kovaľová et al., 2010). Jednalo se o nástavbové studium, které bylo později nahrazeno studiem vysokoškolským. Již samostatná Česká republika nabídla vzdělání ve stejném oboru o 4 roky později. Od roku 1996 byl obor dentální hygieny vyučován na vyšších odborných školách, od roku 2008 také v rámci bakalářského tříletého studia na lékařských fakultách vysokých škol (Bowen, 2013).

DENTÁLNÍ HYGIENISTKA A JEJÍ PRÁCE

Oficiální definice pocházející od Ester Wilkinsové, autorky populární učebnice pro dentální hygienistky, uvádí: Dentální hygienistka je odbornice s licenci k výuce orálního zdraví a k výkonům v dutině ústní, která jako pomocnice zubního lékaře používá vědeckých metod ke kontrole a prevenci stomatologických onemocnění tak, aby pomohla jednotlivcům i skupinám obyvatelstva k získání a udržení optimálního orálního zdraví.

Péči dentální hygienistky lze rozdělit do čtyř základních oblastí: vzdělávací, preventivní, terapeutické a estetické.

V oblasti vzdělávací hygienistka vzdělává pacienty v oblasti péče o hygienu ústní dutiny a vede je při nábízení správných postupů a technik ústní hygieny. Součástí vzdělávání je také výchova pacientů zaměřená na prevenci zubního kazu, parodontopatie a ortodontických anomálií. Důležitým bodem vzdělávací péče je rozdělení potravin a nápojů na vhodné a nevhodné z hlediska péče o chrup.

V oblasti preventivní péče hygienistka získává anamnézu, vyšetřuje ústní dutinu a provádí orientační zhodnocení stavu chrupu. Dospělým, ale především dětským pacientům hygienistka poskytuje ukázky a nácvik správné techniky čištění zubů se zubním kartáčkem. Dentální hygienistka podporuje už od dětství v dětech uvědomění, že zuby lze udržet zdravé pomocí jednoduché práce se zubním kartáčkem. Všechny tyto informace jsou také předávány rodičům, kteří mají zodpovědnost za zdraví zubů svých dětí a kteří se podílejí na provádění a kontrole příslušné techniky čištění.

V rámci terapeutické a estetické péče provádí pečetění fisur a fluoridaci zubů, odstraňuje zubní plak a nevzhlednou pigmentaci, leští povrch zubů a výplní, provádí odborné čištění zubů, bělení a další estetické úpravy. Dentální hygienistka také aplikuje dentální šperky (Mazánek et al., 2015).

Dentální hygienistka je často považována za specialistku na péči o krásu a dobrý vzhled zubů. Součástí její práce je ale také prevence problémů v ústech, jakými jsou např. zubní kaz či zánět dásní. V případě zánětu dásní je v současnosti role dentálních hygienistek zcela klíčová a představuje nepostradatelnou součást parodontologických pracovišť.

Dentální hygienistky tak zajišťují celou škálu preventivních a estetických zákroků. Zubní lékaři se díky tomu mohou soustředit pouze na závažnější výkony (Korábek, 1997).

Průběh péče dentální hygienistky o pacienta lze shrnout do několika kroků. Jako první probíhá vstupní vyšetření, při němž hygienistka prověří stav zubů a dásní, a podle zjištěné situace stanoví léčebný plán. V rámci dalšího kroku – realizace léčebného plánu – hygienistka pečuje o chrup pacienta a současně ho motivuje ke zlepšení péče o chrup. Součástí motivační fáze je rovněž instruktáž správného čištění zubů předváděná přímo v ústech pacienta za pomoci zubního kartáčku, jednosvazkového kartáčku, mezizubních pomůcek jako jsou mezizubní kartáčky či dentální nitě. Při dalších krocích – návštěvách pacienta – jsou cílem hygienistky nejen vyšetření a péče o chrup, ale také vyhodnocení, jak pacient o své zuby pečuje. V případech, kdy pacientova domácí péče o chrup není optimální, poskytuje hygienistka novou instruktáž a vysvětlení, proč je třeba preventivní domácí péči o zuby provádět pečlivě, systematicky a dlouhodobě.

DENTÁLNÍ HYGIENA

Jak je výše uvedeno, dentální hygienistka či hygienista je specialistou, jehož cílem je prevence problémů v dutině ústní, např. zubního kazu, zánětu dásní a parodontitidy, a léčení či zastavení již vzniklých onemocnění.

I když současná medicína dokáže vyléčit mnoho zdravotních problémů, nejvhodnějším přístupem zůstává prevence. V případě chrupu je známo, že klíčový problém představuje zubní mikrobiální povlak (Oral hygiene, 2018). Znalost příčin a vzniku onemocnění umožňuje dentálním hygienistkám provádět kvalifikovanou péči a především – učit pacienty, jak o svoji dutinu ústní mají pečovat. Správně a pravidelně prováděná péče dokáže zajistit dlouhodobé zdraví dutiny ústní a je jedinou spolehlivou cestou k udržení funkčního a zdravého chrupu po celý život. Úkolem dentální hygienistky je dovedení pacienta k poznatku, že čisté zuby se nekazí, a proto je pravidelná a kvalitní péče nejdůležitějším krokem pro udržení zdravého chrupu.

Z pohledu pacientů existuje několik důvodů, proč je třeba o zuby celoživotně pečovat. Klíčové je pochopitelně udržení plné funkčnosti zubů ke zpracování potravy a možnosti příjmu různorodé stravy. Důležitá je však také fonetika – zdravý chrup umožňuje bezproblémové mluvení a srozumitelnou výslovnost. Třetí důvod, jehož význam u péče o chrup dlouhodobě roste, je estetický. S vlastním, zdravě vyhlížejícím chrupem působí člověk přirozenějším a mladším dojmem. Významným motivačním faktorem je také finanční stránka – prevence a systematická péče o chrup je výrazně levnější než náhrada již ztracených zubů.

LEGISLATIVNÍ RÁMEC

Při své práci se dentální hygienistky musí řídit platnou legislativou. Rozsah jejich činnosti a oprávnění je specifikován ve Vyhlášce č. 55/2011 Sb., o činnostech zdravotnických

pracovníků a jiných odborných pracovníků ve znění pozdějších změn, z nichž poslední je Vyhláška č. 391/2017 Sb., kterou se mění vyhláška č. 55/2011 Sb., o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků, ve znění vyhlášky č. 2/2016 Sb. (Vyhláška č. 391/2017 Sb., 2018).

Paragraf 16 vyhlášky č. 391/2017 Sb. kromě jiného uvádí, že dentální hygienistka bez odborného dohledu a bez indikace může vychovávat a instruovat pacienty k pravidelné a systematické preventivní péči o ústní hygienu, stanovit úroveň individuální hygieny, provádět nácvik postupů a technik ústní hygieny a kontrolovat jejich účinnost, provádět kolektivní zdravotně-výchovnou činnost zaměřenou na prevenci zubního kazu, parodontopatií, ortodontických anomálií a na racionální výživu a provádět ve spolupráci se zubním lékařem výzkum v oblasti zubního lékařství, zvláště pak v oblasti dentální hygieny.

V dalších bodech pak dentální hygienistka provádí bez odborného dohledu profylaxi onemocnění ústní dutiny včetně odhalení časných patologických změn a prevence jejich zhoršování. Tyto činnosti zahrnují vstupní a kontrolní vyšetření ústní dutiny včetně získání anamnézy, zhodnocení stavu parodontu a měkkých tkání, orientačního zhodnocení stavu chrupu a jeho kazivosti, provádění otisků chrupu, odstraňování zubního plaku a kamene z mezizubních a supragingiválních prostorů, leštění povrchu zubů profylaktickými materiály a další činnosti.

Vyhláška dále uvádí řadu dalších činností, které může dentální hygienistka provádět bez dohledu lékaře, a vyjmenovává i činnosti, které naopak odborný dozor vyžadují, např. provádění aplikace povrchové anestézie pro povrchové znecitlivění dásní, bělení zubů a obdobné estetické úpravy a doporučení ohledně individuálního domácího bělení zubů.

PERSPEKTIVY DENTÁLNÍ HYGIENY

Ačkoli je dentální hygiena v České republice relativně mladým oborem, stala se již nedílnou součástí moderního zdravotnictví. Je důkazem, že současná medicína stále více přechází od léčebných výkonů k prevenci, kterou lze zabránit mnoha budoucím komplikacím. Dentální hygienistka/hygienista dnes představuje specializované povolání zahrnující činnosti v oblasti preventivní, diagnostické, léčebné i vzdělávací. Je člověkem, na kterého se pacient může obrátit s jakýmkoli problémem týkajícím se zubní hygieny.

Ošetření u dentální hygienistky rozhodně nelze považovat za jednorázovou návštěvu. Pro správnou prevenci péče o zubní dutinu je třeba tato odborná vyšetření a ošetření pravidelně absolvovat jako doplnění pečlivé domácí péče o ústní dutinu. Protože hygienistka vždy spolupracuje se zubním lékařem, má současně pacient jistotu, že v případě závažnějších onemocnění bude jeho problém řešit kvalifikovaná osoba.

Klíčovou úlohou hygienistky v péči o pacienty je prevence a vzdělávání v oblasti domácí péče o chrup. Úkolem hygienistky je vysvětlit pacientovi důvody, proč musí péči o zuby věnovat zvýšenou pozornost a z jakého důvodu jednotlivé kroky a postupy provádí. Pokud pacient správně pochopí, že důslednou domácí péčí může výrazně omezit rizika dentálních onemocnění či poškození chrupu, lze z jeho strany očekávat větší důslednost a dlouho-

dobější péči o chrup. Dentální hygienistka proto musí být nejen specialistkou v odborné oblasti péče o zuby, ale musí také disponovat odpovídajícími komunikačními a edukačními schopnostmi, aby dokázala svým pacientům potřebné informace správně a přesvědčivě předat. Nadstandardní pozornost je třeba věnovat dětským pacientům, u kterých je nutné volit adekvátní způsob komunikace odpovídající věku, znalostem, rodinným poměrům a další aspektům, které jsou u každého dítěte individuální.

Vzhledem k dlouhodobě rostoucímu zájmu obyvatel České republiky o kvalitu jejich chrupu je velmi pravděpodobné, že poptávka po nových absolventech se vzděláním v oboru dentální hygieny v blízké době výrazně poroste. Studium dentální hygieny proto nabízí nejen zajímavý obor, ale po absolvování školy také velkou šanci úspěšného uplatnění v praxi.

Literatura

BOWEN, D. M. History of Dental Hygiene Research. *Journal of Dental Hygiene* [online]. 2013, vol. 87, suppl. 1, 5–22. [cit. 15. 8. 2018]. Available from: http://jdh.adha.org/content/87/suppl_1/5.full.

KORÁBEK, L. *Každý může mít zdravé a krásné zuby*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-164-X.

KOVALOVÁ, E. et al. *Orální hygiena. [II., III.]*. Prešov: Pavol Šidelský – Akcent print, 2010. ISBN 978-80-89295-24-1.

LEHMAN, E. *Alfred Fones, Irene Newman, and the Dental Hygiene Revolution* [online]. [cit. 15. 8. 2018]. Available from: <http://bportlibrary.org/hc/education/dr-alfred-fones/>.

LORENTZEN, M. *Irene E. Newman (1875–1958) – Find A Grave Memorial* [online]. [cit. 15. 8. 2018]. Available from: <https://www.findagrave.com/memorial/28481770/irene-e.-newman>.

MAZÁNEK, J. et al. *Stomatologie pro dentální hygienistky a zubní instrumentářky*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4865-8.

Oral hygiene. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. [cit. 15. 8. 2018]. Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Oral_hygiene.

Vyhláška č. 391/2017 Sb. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 15. 8. 2018]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2017-391>.

	DENTÁLNÍ HYGIENA – OBOR ZNÁMÝ I NEZNÁMÝ	RADKA NOVÁKOVÁ	75
--	--	-----------------------	-----------

Kontakt

Mgr. Radka Nováková, DiS.
 Slezská univerzita v Opavě
 Na Rybníčku 626/1, 746 01 Opava, Česká republika
 novakovadh@gmail.com